

Definitie

Executieve functies¹ zijn de cognitieve processen die men nodig heeft om gedrag doelgericht te sturen². Ze spelen een kritieke rol in het reguleren van emotioneel en sociaal functioneren. De verschillende executieve functies zijn onderling verbonden en interageren met andere cognitieve functies. Kinderen worden geboren met het vermogen om executieve functies te ontwikkelen. De mate waarin de functies zich ontwikkelen hangt af van genetische en omgevingsfactoren.

In de literatuur is er weinig eenduidigheid over de definiëring, afbakening en indeling van de verschillende cognitieve functies. In deze bijlage beperken we ons tot de benadering van executieve functies door Dawson P. en Guare R.. Deze auteurs zetten sterk in op de begeleiding van kinderen met problemen in de ontwikkeling van de executieve functies door leerkrachten en ouders.

Executieve functies zorgen ervoor dat we ons gedrag zelf kunnen sturen en zijn we in staat om doelgericht en sociaal gedrag in het dagelijkse leven te stellen. We kunnen beslissingen nemen, samenwerken, een taak maken, etc. Het is de bedoeling dat de aansturing van dit doelgericht gedrag door de persoon zelf gebeurt en dat hij dus het gedrag bepaalt. Uiteraard hebben kinderen hier nog hulp bij nodig.

De EF zijn een lange tijd in ontwikkeling. Zie link

Ontwikkeling EF per leeftijd

Geleidelijk aan bouwen we de ondersteuning af zodat zij meer en meer eigenaar worden van hun eigen gedrag. Doordat EF de basis vormt voor onze zelfsturing, hebben ze een grote invloed op schoolse vaardigheden, sociaal-emotionele ontwikkeling en later succes. Ze vormen de basis om (levenslang) te leren leren. Daarnaast worden de EF steeds meer en meer op de proef gesteld. We leven in een maatschappij waarbij voortdurend nieuwe informatie is, waarin we dagelijks geconfronteerd worden met een aanbod aan activiteiten. Kinderen hebben ondersteuning nodig om gericht keuzes te maken, om afleidingen te weerstaan, om na te denken over meerdere oplossingen voor een probleem.

Als we bewust stilstaan bij ons denken, ons gedrag en onze gevoelens, dan hebben we altijd aandacht nodig. Aandacht vormt de basis voor een groot deel van ons bewust en denkend handelen. Om executieve functies gericht in te zetten, is er dus aandacht nodig. Aandacht om ons te concentreren, afleidingen te weerstaan, een planning op te stellen, huiswerk te maken,

EF worden opgesplitst in lagere orde EF (**impulscontrole, werkgeheugen en cognitieve flexibiliteit**) en hogere orde EF (**redeneren/gedragsevaluatie, plannen en organiseren, probleemoplossend denken**). De lagere orde EF ontwikkelen zich eerst en blijven gedurende het hele leven een centrale rol spelen. Daarom is het zo belangrijk dat deze lagere orde EF sterk

¹ Gebaseerd op Dawson P. & Guare R., Slim maar ..., Hogrefe Amsterdam, 2010 en Dawson P. & Guare R., Executieve functies bij kinderen en adolescenten. Een praktische gids voor diagnostiek en interventie, Hogrefe, Amsterdam, 2010

² Zelazo P. D., & Müller U., Executive function in typical and atypical development, in: Goswami U. (Ed.), Blackwell handbook of childhood cognitive development, Blackwell, Oxford, 2002, blz. 445–469

ontwikkeld zijn. Ze vormen de basis voor de hogere orde EF, die hierop verder bouwen. De lagere en hogere orde EF worden ook wel de koude EF genoemd, omdat ze meer cognitief getint zijn. Daarnaast is er een warme EF, emotieregulatie, die het goed functioneren van de koude EF mee bepaalt.

EF vormt de basis voor leren leren. Als we willen dat kinderen inhoud leren, vaardigheden oefenen, dan doen ze een beroep op aandacht en EF. Ze richten de aandacht op het doel, ze proberen afleidingen te weerstaan, de te nemen stappen te onthouden, hun plan te volgen, een oplossing te zoeken en te evalueren over hun eigen gedrag.

Wat verwachten wij van onze leerlingen in het basisonderwijs?³

Het gaat over specifieke taken of gedragingen waarvan leerkrachten verwachten dat kinderen ze op bepaalde leeftijd uitvoeren. Kinderen kunnen wat betreft hun ontwikkeling onderling sterk verschillen.

INSTAPPERS NA DE CRECHE:

- eenvoudige opdrachten uitvoeren: bijvoorbeeld 'haal je schoenen uit je slaapkamer'
- slaap- en speelkamer onder begeleiding op ruimen
- eenvoudige huishoudelijke klusjes of zelfhulptaken uitvoeren, met aanmoediging: bijvoorbeeld 'haal de borden van tafel, poets je tanden, kleeft je aan'
- gedrag controleren: 'raak de hete oven niet aan, ren niet zo maar de straat op, blijf van het speelgoed van een ander kind af, sla niet, bijt niet, duw niet...'

KLEUTERLEEFTIJD TOT EN MET TWEEDE LEERJAAR

- opdrachten uitvoeren (een reeks van twee tot drie aanwijzingen)
- slaap- en speelkamer opruimen
- eenvoudige huishoudelijke klusjes of zelfhulptaken uitvoeren, waarbij aanmoediging misschien nodig is (bijvoorbeeld bed op maken)
- huiswerkopdrachten maken (maximaal 20 minuten)
- beslissingen nemen over de bestemming van (zak)geld
- gedrag controleren: 'houd je aan de veiligheidsregels, niet vloeken, steek je hand op voor je wat zegt, houd je handen thuis'

DERDE TOT EN MET VIJFDE LEERJAAR

- opdrachten uitvoeren met enige vertraging of grotere afstand: bijvoorbeeld naar een buurtwinkel gaan of eraan denken iets na schooltijd te doen
- slaap- en speelkamer opruimen, mogelijk inclusief stofzuigen, afstoffen...

³ Protocol diagnostiek bij gedrags- en/of emotionele problemen en het vermoeden van een (ontwikkelings)stoornis Implementatieversie 2014 –

- huishoudelijke klusjes verrichten die 15 à 30 minuten in beslag nemen: bijvoorbeeld tafel afruimen of bladeren bijeenharken
- boeken, syllabi, en huiswerkopdrachten mee naar huis en weer terug naar school nemen buitenshuis je eigendommen in de gaten houden
- huiswerkopdrachten maken (maximaal een uur)
- geld sparen voor dingen die je graag wilt hebben, manieren bedenken om geld te verdienen
- gedrag controleren/zelfregulatie: je gedragen als de leraar het lokaal uit is
- geen lompe opmerkingen maken, woedeaanvallen intomen, geen slechte manieren tonen

ZESDE LEERJAAR TOT EN MET HET EERSTE SECUNDAIR ONDERWIJS

- helpen met huishoudelijke klusjes, dagelijkse verantwoordelijkheid op zich nemen en incidentele taken uitvoeren: bijvoorbeeld de vaatwasser leeghalen, bladeren bijeen harken, sneeuwruimen
- oppassen op jongere broertjes, zusjes of andere kinderen
- systemen toepassen om huiswerk te organiseren, zoals een agenda...
- een complexe planning voor school bij kunnen houden: bijvoorbeeld wisselen van leslokalen en veranderende lesuren
- langetermijnprojecten plannen en uitvoeren, inclusief taken en een tijdsplanning; soms tegelijkertijd verschillende projecten plannen
- een tijdsplanning handhaven: bijvoorbeeld voor naschoolse activiteiten, huiswerk, gezinstaken, kunnen inschatten hoeveel tijd afzonderlijke taken kosten en planning zo nodig aanpassen
- geen regels overtreden, ook wanneer er geen autoriteits- figuur aanwezig is